

CÒLQUIC, pres del ll. *colchicum*, i aquest, del gr. *κολχικός* id., derivat de *Κόλχος* 'Còlquide, país de la vora del Mar Negre'. □ 1.ª doc.: Lab. 1839 (*colxich* i *còlquida* com a nom de la planta, *colquic*, -ica, com a ètnic), *colchich* i *colxich*, 1871, Joan Teixidor, 470.

La important monografia de Vittorio Bertoldi, «Un ribelle nel regno de' fiori: nomi romanzi del *colchicum autumnale* L., attraverso il tempo e lo spazio» (Ginebra, 1923, 224 pp.), aporta documentació abundant en totes les llengües germanes, i també dels noms catalans, d'aquesta flor i planta, semblant o igual a la satalia de Cerdanya. *Colquicina*.

Colra, V. *còlera* (CÒLICA) *Colradura*, *colrament*, *colrat*, *colrat*, V. *color* *Colre*, *colt*, -ta, V. *coldre* *Colta* f., V. *collir*

COLTELL, 'ganivet', del ll. CŪLTĒLLUS 'ganivet petit, punyale', diminutiu de CŪLTER, -TRI, 'ganivet', 'rella de l'arada'. □ 1.ª doc.: S. XIII, Desclot, Jaume I, Lluïll:

«Dos hòmens se barallaven, e la un cuydà donar del *coltell* a l'altre, e ferí lo canonge ---» (*Blanq.*, *NCl.* II, 86.5); per aquell temps també *coutell* (en la mena de textos que presenten aquesta varietat de l'evolució fonètica de -LT-): «—A mala mort sia liurat. / Cant Pilat aysò ag ausit / ab lo *coutell* se fo ferit / endret lo cor, tant tost morí», *Lleg. Rim. de Sevilla*, v. 668; mal llegit *contell* per alguns. Hi ha variants fonètiques, degudes a normals canvis inductius i dialectològics, com *contell* (en molts parlars del Princ. i Mall. sobretot) o *kutél*, Formiguera de Capcir, 1960. Avui el mot ha esdevingut més aviat literari o desusat més o menys pertot, salvant comarques tan nòrdiques com aquesta, on encara sentim: «*roc terre* és pedra que es pot gravar amb el *cotell*». *Coltell*, però, ha restat com a nom popular, sobretot a Mallorca, de certes plantes del gènere *gladiolus* (pròpiament 'petit gladi o espadanya'), semblants a la boga i a certs lliris, i que recorden la fulla d'una arma blanca.

DERIV.: *Coltella* [S. XIV]; *coltellina* [JoMartorell, c. 1460]; *coltellar* [1561], però més sovint *acoltellar* [Princ. S. XV] o *coltellejar* [S. XIII, *VidesR*, gloss.; «*coltellejar* an aquells qui ---», doc. de 1391 de la Cancelleria Reial, reg. 1960, f° 61r]; *coltellada* [1455], *coltellant*, *acoltellejador* (StVicentF). *Colteller* [1379]; *coltellera* 'beina d'un ganivet' [S. XIII, *VidesR*]: «met lo teu coltel en la *colteler*», «lo coltel tot sagnant --- que tornava en la *colteler*», f° 207r1, 73r1 (trad. *vagina*, p. 630, etc.); *coltelleria*.

Per a CULTER, primitiu de CULTELLUM en llatí, i per als representants hispànics i bascos d'aquell i aquest, veg. DCEC i DECH, s. v. *cuchillo* i *cutral*.

Coltellada, *coltellejar*, *colteller*, -era, *coltellina*, V. *coltell* *Columbaire*, *columbari*, *columbi*, *columbiana*, *columbòjil*, V. *colom* *Columbrets* (*Columbretes* barbarisme intolerable), V. *colobra* *Columbrina*, V. *colom* *Columbrina*, V. *colobra*

COLUMNNA, pres del ll. *colūmna* id.; abans s'havia dit sempre *colona*, descendent popular del mateix mot llatí. □ 1.ª doc.: *columnna*, 1640, DTo.; *colona*, segle XIII:

«De-sobra un pilar / quatre *colones* hi féu far, / en què'l morador pogués star», *Set Savis* (Mussafia), 2103; la mateixa forma és molt freqüent en els textos medievals més clàssics, de tots els segles: R. Lluïll, B. Metge, Roís de Corella, etc., i està assegurada per les rimes encara en JRoig: «casa obrada, / edificada / sus set *colones* / d'or, e redones / ---», «tal passió! / açots, *colona*, / de junchs corona, / martell tan greu, / lança, claus, creu / ---» (*Spill*, 10617, 13975). El mallorquí Reixac en la seva versió de la *Questa del St. Graal* tradueix (115.25) amb *colonas* e *pilàs* la forma *colombe* de l'original francès (ed. Pauphilet, 156.3), que deu ser un arranjament, per contaminació, del resultat popular **colome* (regular segons la fonètica hist. francesa, cf. *sommeil*, *domage*, *dame*); Antelm Turmeda: «una sala excellent, / sus la font edificada: / bé són les *colones* cent / sobre les quals és fundada; / tota quanta, és murada / de jaspis verts e vermells; / *colones* e capitells, / tot és obra florejada» (Cobles de la Divisió, 7).

Potser la forma *columnna*, sàvia fonèticament, ja havia començat a usar-se poc o molt a l'E. Mitjana; figura en els últims anys del S. XV en el Terç del Cartoixà (DAg.), però no tinc comprovat si ja apareix en els mss. coetanis la forma *Guiu de Colompnes* en què s'ha imprès el nom de l'autor de la Història Troiana, *Guido delle Colonne*, en la traducció catalana de c. 1370.

El ll. COLUMNNA és un mot heretat de l'indoeuropeu **kw̥olōmēnā*, pròpiament 'voltejant, tornejada', participi medio-passiu del verb *kw̥olō* 'jo giro' (= grec *πελομένη*).

Avui la forma antiga *colona* ha quedat arraconada, i si fa no fa oblidada, en tot el territori de la llengua, fora dels derivats que aplego infra. Foren sempre molt menys propagades les formes *colonda* [1426], *colondell* [1433, veg. també *AlcM*] (d'on després *corondell*, infra); resultants d'un esforç poc recípit per conservar el consonantisme diferencial *mn* (d'on *mā* > *nd*); «ha edificat casa, e ha-y set *colones*, ço és, les 7 obres de misericòrdia», St. Vicent (*Quar.*, 161.73). Segurament a causa de la dissimilació sobrevinguda llavors en *corondell*, aquesta -r- resta fins avui localment en alguna variant vulgar, almenys a les Illes: *kurúnna* Menorca (*AlcM*), també en la pagesia mallorquina, almenys a Manacor i a Marratxí (BDLC IV, 273). Una acc. translàtica bastant disseminada en tot el territori és la de *kolúnes de pedra* aplicat a les estalagmites i estalactites, i més pròpiament a la combinació d'unes i altres que sovint es troba en les coves, que entre altres llocs vaig sentir a la vall de Guadalest (Benimantell, 1963).

DERIV.: *Columnnar*. *Columnari*, -ària, dit de les monedes (1803, Bely., per les d'Hèrcules empremtades a les monedes espanyoles, i que no figuren de primer en certes monedes menys bones): «qué més vareta de les virtuts que portar la bossa ben sorrà de duros